



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



# Rozvoj politík a iniciatív na zlepšenie digitálnych zručností v udržateľnom poľnohospodárstve v Európe - poznatky z projektu AgriSmart



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



*Podpora Európskej komisie na vydanie tejto publikácie neznamená podporu jej obsahu, ktorý vyjadruje len názory autorov, a Komisia nenesie zodpovednosť za akékoľvek použitie informácií v nej obsiahnutých.*

**Tento pozičný dokument bol vypracovaný ako výstup projektu Erasmus+ AgriSmart, Udržateľnosť a digitálne zručnosti pre poľnohospodársky sektor (2020-1-IT01-KA202-008399).**

| Konzorcium AGRISMART       |  |
|----------------------------|--|
| <b>IZPI</b>                | Inštitút znalostného pôdohospodárstva a inovácií , Slovensko |
| <b>DEULA</b>               | DEULA-Nienburg GmbH, Nemecko                                 |
| <b>EXELIA</b>              | EXELIA E.E., Grécko  |
| <b>INNOVELA</b>            | INNOVELA sprl, Belgicko                                      |
| <b>ARID</b>                | Stowarzyszenie ARID, Poľsko                                  |
| <b>UNIMI (koordinátor)</b> | Università degli Studi di Milano, Taliansko                  |

#### **Zrieknutie sa zodpovednosti**

Zdroje projektu obsiahnuté v tomto dokumente sú verejne dostupné pod licenciou Creative Commons 4.0 BY.

Ikony boli navrhnuté s použitím obrázkov z Flaticon.com



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



## SKRATKY A DEFINÍCIE

| Definície      |   |
|----------------|---|
| <b>CAP</b>     | Spoločná poľnohospodárska politika                          |
| <b>CEDEFOP</b> | Európske centrum pre rozvoj odborného vzdelávania           |
| <b>ECVET</b>   | Európsky systém kreditov pre odborné vzdelávanie a prípravu |
| <b>EQF</b>     | Európsky kvalifikačný rámec                                 |
| <b>EÚ</b>      | Európska únia   |
| <b>VET</b>     | Odborné vzdelávanie a príprava                              |



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



## Obsah

|    |   |    |
|----|---|----|
| 1. | <b>Motivácia a ciele AgriSmart</b>  | 5  |
| 2. | <b>Poznatky získané z projektu AgriSmart</b>  | 7  |
|    | <b>O dopyte po odbornej príprave v oblasti digitálneho poľnohospodárstva a udržateľného poľnohospodárstva</b> | 8  |
|    | <b>O vývoji a hodnotení vzdelávacích materiálov a otvorených zdrojov</b>                                      | 9  |
|    | <b>O vytvorení podmienok na podporu rozvoja digitálnych poľnohospodárskych zručností</b>                      | 11 |
| 3. | <b>Záver</b>  | 12 |
|    | <b>Odkazy</b>   | 14 |



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



## 1. Motivácia a ciele AgriSmart

Poľnohospodársky sektor, ktorý je jedným z najväčších zamestnávateľov v Európskej únii (EÚ) a podľa údajov Eurostatu bude v roku 2020 priamo poskytovať prácu takmer 8,7 miliónom ľudí pracujúcich v poľnohospodárstve, je neodmysliteľne spojený so zmenou klímy, pretože poľnohospodárstvo je ňou ovplyvnené a zároveň k nej prispieva. Keďže si EÚ uvedomuje túto súvislosť, uprednostňuje podporu "digitálneho poľnohospodárstva", označovaného aj ako "klimaticky inteligentné" poľnohospodárstvo, a podpísala príslušné medzinárodné záväzky, najmä tie, ktoré sa týkajú zmeny klímy a udržateľného rozvoja. Tieto záväzky sa odrážajú v [spoločnej poľnohospodárskej politike](#) (SPP), pričom "inteligentné poľnohospodárstvo" je ústredným prvkom prechodu na udržateľnejšie poľnohospodárske postupy (EK, 2022).

Digitálne technológie sú preto kľúčové pre rozvoj inteligentnejšieho, zdrojovo efektívnejšieho, a teda konkurencieschopnejšieho poľnohospodárskeho sektora. EÚ a Organizácia OSN pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO) v skutočnosti označujú digitálne zručnosti poľnohospodárov za nevyhnutný predpoklad digitálnej transformácie poľnohospodárstva. Napriek tomu digitálna priepasť medzi mestskými a vidieckymi oblasťami (konkrétne miestami, kde žijú poľnohospodári) v Európe stále pretrváva, a to aj napriek úsiliu EÚ a rôznym aktivitám zameraným na zlepšenie digitálnych zručností vidieckeho obyvateľstva.

Pokiaľ ide o počiatočné a ďalšie vzdelávanie a odbornú prípravu, prevažná väčšina poľnohospodárov v EÚ sa spolieha výlučne na praktické skúsenosti, pričom len jeden z desiatich má úplné poľnohospodárske vzdelanie a dvaja z desiatich majú základné vzdelanie. Preto snaha o rozvoj digitálnych zručností pracovníkov a zvýšenie udržateľnosti sektora musí zohľadniť, že poľnohospodárstvo má obzvlášť silnú zložku praktických skúseností; na dosiahnutie tohto cieľa je nevyhnutné vzdelávanie na pracovisku (Work-Based Learning - WBL).

Súčasnú ponuku odbornej prípravy na postsekundárnej úrovni a na úrovni odborného vzdelávania a prípravy (OVP) však kladú na tieto rozmery len malý alebo žiadny dôraz, ako to



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



dokazujú súčasné učebné osnovy ponúkané poskytovateľmi OVP vo väčšine krajín EÚ. Preto je čoraz viac potrebné lepšie zosúladiť WBL s existujúcimi a vznikajúcimi požiadavkami a realitou na pracovisku. Najmä pokiaľ ide o environmentálne udržateľné a digitálne postupy a aplikácie. Okrem toho musia systémy WBL aktualizovať svoju ponuku a portfólio zručností, aby lepšie reagovali na potreby učiacich sa v oblasti klimaticky inteligentných a digitálnych zručností, a zároveň rozvíjať možnosti odbornej prípravy na zvyšovanie kvalifikácie existujúcich pracovníkov na základe takýchto kompetencií.

Projekt AgriSmart, ktorý v rámci programu Erasmus+ KA202 realizuje partnerstvo šiestich krajín EÚ, vychádza z týchto predpokladov. Cieľom projektu AgriSmart je prispôsobiť poskytovanie odborného vzdelávania a prípravy a vzdelávania v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy existujúcim a vznikajúcim profesijným potrebám v poľnohospodárskom sektore s hlavným cieľom posilniť klimaticky inteligentné a digitálne zručnosti poľnohospodárov, ako aj podporiť rastúce povedomie a silnejšie kompetencie v oblasti udržateľných postupov riadenia poľnohospodárstva, ktoré sa môžu a musia prijať v súlade so SPP EÚ (SAGRI, 2017). Konkrétnymi cieľmi projektu AgriSmart sú:

- Navrhnuť učebné osnovy kurzov zameraných na klimaticky inteligentné a digitálne postupy, ktoré by zohľadňovali súčasné a budúce profesijné potreby.
- zaviesť rôzne metódy poskytovania odbornej prípravy a inovatívne pedagogické zdroje s otvoreným prístupom, prispôbené charakteristikám jednotlivých odvetví, na podporu odborného vzdelávania a prípravy a vzdelávania v zamestnaní.
- Zvýšiť kapacity a posilniť spoluprácu medzi verejnými a sektorovými zainteresovanými stranami s cieľom podporiť začlenenie rozvoja inteligentných a digitálnych zručností v oblasti klímy do ponuky odbornej prípravy a regionálnych politík, a tým osloviť poľnohospodárske komunity.

Vytvorené otvorené materiály, ktoré sú k dispozícii na [webovej stránke AgriSmart](#), majú ambíciu byť cenným zdrojom poznatkov a praktických nástrojov pre širokú škálu zainteresovaných strán vrátane poľnohospodárskych vzdelávacích inštitúcií, mentorov



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



ponúkajúcich možnosti WBL, učňov a pracovníkov, ktorí majú získať kvalifikáciu, združení a zástupcov odvetví, orgánov odborného vzdelávania a prípravy a orgánov kariérneho poradenstva a miestnych orgánov (t. j. obcí) a ďalších. Materiál obsahuje:

- [modulové učebné osnovy](#) pre poskytovanie odborného vzdelávania a prípravy a otvorené vzdelávacie zdroje (OER);
- [odborné otvorené online kurzy](#) (VOOC), ktoré zahŕňajú kurz AgriSmart v jeho online podobe;
- súbor nástrojov pre mentorov na integráciu výsledkov vzdelávania AgriSmart do WBL v poľnohospodárstve;
- súbor [zdrojov na](#) podporu a realizáciu odbornej prípravy v oblasti klimaticky inteligentných a digitálnych zručností v poľnohospodárskych komunitách.

Cieľom tohto pozičného dokumentu je zhrnúť najdôležitejšie poznatky z projektu AgriSmart, ktoré sú relevantné na podporu verejných a sektorových zainteresovaných strán na miestnej, národnej a regionálnej úrovni pri realizácii opatrení zameraných na zlepšenie zručností v oblasti klimaticky inteligentného a udržateľného poľnohospodárstva. Dokument je určený orgánom zodpovedným za rozvoj poľnohospodárstva, politiky a opatrenia vrátane ministerstiev, ako aj regionálnym a miestnym aktérom.

## 2. Skúsenosti získané z projektu AgriSmart

Veľké sucho, ktoré v roku 2022 vážne postihlo značnú časť Európy, odhalilo zraniteľnosť poľnohospodárstva EÚ voči zmene klímy. V súlade s tým sa zdôrazňuje význam rýchleho zavádzania technologických a praktických inovácií na efektívnejšie využívanie poľnohospodárskych vstupov a na zmiernenie príspevku poľnohospodárstva k emisiám skleníkových plynov.

Očakáva sa, že širšie zavádzanie digitálnych technológií a postupov riadenia poľnohospodárstva zohľadňujúcich klimatické zmeny zvýši dlhodobú produktivitu a výnosy plodín prostredníctvom ochrany a efektívnejšieho využívania pôdy, vody a genetického kapitálu, ako aj zvýši odolnosť



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



poľnohospodárskeho sektora voči klimatickým extrémom. Inkubácia poľnohospodárskych inovácií na všetkých úrovniach (od jednotlivých poľnohospodárov až po priemysel a verejné inštitúcie) si však vyžaduje špecializované investície do vytvárania povedomia a budovania kapacít; ktoré je potrebné spoluvytvárať so zainteresovanými stranami prístupom zdola nahor na základe skutočných nedostatkov a požiadaviek (t. j. ich dopytu). AgriSmart možno považovať za prvý krok týmto smerom. V ďalších častiach tejto kapitoly sú uvedené hlavné poznatky získané z projektu AgriSmart s príslušnými dôsledkami pre budúcu tvorbu politiky.



## O dopyte po odbornej príprave v oblasti digitálneho poľnohospodárstva a udržateľného poľnohospodárstva

Spoločnosť AgriSmart vykonala [prieskum dokumentov](#) a participatívny prieskum s viac ako 80 zainteresovanými stranami v šiestich krajinách projektu s cieľom určiť najcennejšie a najpotrebnejšie digitálne zručnosti potrebné v poľnohospodárstve a poukázať na existujúcu nerovnováhu zručností a skúsenosti zamestnávateľov (poľnohospodárov), pokiaľ ide o vykonávanie udržateľnej poľnohospodárskej práce.

Z tohto prieskumu vyplynulo niekoľko poznatkov, ktoré pomohli pri navrhovaní učebných osnov AgriSmart. Tu sú zhrnuté kľúčové poznatky:

- o hoci väčšina respondentov uviedla aspoň určitú úroveň oboznámenia sa s digitálnymi technológiami, v **jednotlivých krajinách EÚ existuje veľká heterogenita** v úrovni oboznámenia sa a ešte väčšia v skutočnom priamom využívaní týchto technológií pre udržateľné poľnohospodárstvo;
- o **väčší dopyt po odbornej príprave sa týka základných zručností v oblasti digitálnych údajov a technológií** (napr. aplikácií pre smartfóny, GPS, webových platforiem a kontrolných operácií so senzormi) a postupov udržateľného poľnohospodárskeho riadenia a súvisiacich politík EÚ. Pokročilejšie technologické zručnosti (nástroje presného poľnohospodárstva, GIS, diaľkový prieskum Zeme, systémy na podporu rozhodovania





atď.) boli tiež označené za dôležité, ale s väčšou heterogenitou v jednotlivých krajinách a zainteresovaných stranách;

- o ponuka odborného vzdelávania a prípravy a súvisiacich pracovných príležitostí v EÚ je rozsiahla, čo svedčí o vysokej úrovni investícií do tejto oblasti a silnom dopyte. Napriek tomu sa tu opäť pozoruje značná heterogenita v jednotlivých krajinách projektu. Okrem toho sa školenia vo všeobecnosti zameriavajú buď na digitálne zručnosti a technológie, alebo na udržateľné poľnohospodárstvo, zatiaľ čo integrácia týchto dvoch oblastí znalostí je menej častá. Okrem toho **ponuka odborného vzdelávania a prípravy len zriedka zahŕňa zložku WBL.**



## O vývoji a hodnotení vzdelávacích materiálov a otvorených zdrojov

Na základe zistení z preskúmania dokumentov a prieskumu boli učebné osnovy AgriSmart a súvisiace vzdelávacie materiály vypracované v súlade s definíciami dosiahnutých výsledkov účastníkov vzdelávania (EQF - definície Európskeho kvalifikačného rámca) (EK, 2017) podľa usmernení EÚ (CEDEFOP, 2017). Učebný plán je modulárny a obsahuje 6 vzdelávacích jednotiek, ktoré boli identifikované na základe potrieb vyjadrených komunitou zainteresovaných strán (tabuľka 1).

Tabuľka 1. Učebné jednotky učebného plánu AgriSmart

| Vzdelávacie jednotky AgriSmart                                     | Úroveň EQF |
|--|------------|
| Učebná jednotka 1: Spoločná poľnohospodárska politika              | 5          |
| Učebná jednotka 2: Udržateľné poľnohospodárstvo                    | 5          |
| Vzdelávacia jednotka 3: Udržateľné využívanie vody                 | 5          |
| Vzdelávacia jednotka 4: Udržateľná ochrana proti burinám a škodcom | 5          |
| Učebná jednotka 5: Poľnohospodárstvo 4.0                           | 5          |
| Vzdelávacia jednotka 6: Údaje pre udržateľnú výrobu                | 5          |



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



Cieľom učebných osnov nie je komplexne pokryť všetky témy, ktoré súvisia s digitálnymi zručnosťami a udržateľným poľnohospodárstvom. Namiesto toho poskytuje modulárny vzdelávací rámec pre súbor prioritných oblastí, ktoré možno ďalej rozšíriť, prispôbiť a prispôbiť konkrétnemu účelu ponúkanej odbornej prípravy. To odráža aj rôzne perspektívy a prístupy, s ktorými sa stretávame v jednotlivých krajinách.

Učebné osnovy sú integrované so súborom otvorených vzdelávacích zdrojov vrátane [elektronickej knihy pre učiacich sa](#), ktorá školiteľom a účastníkom školenia pomáha pri používaní materiálov. Okrem toho bol učebný plán integrovaný do [VOOC](#). Kurz v rozsahu 160 hodín môžu absolvovať jednotliví používatelia (samoukovia), ale je navrhnutý špeciálne tak, aby si ho osvojili školitelia a učitelia so svojimi študentmi. Obsahuje 64 lekcií a je k dispozícii v 7 jazykoch: a vo všetkých 6 jazykoch partnerov konzorcia. Nakoniec bol vytvorený súbor nástrojov pre mentorov, ktorý poskytuje podporný materiál pre mentorov zapojených do činností odbornej prípravy na pracovisku.

Všetky materiály AgriSmart boli preskúvané partnerstvom s internými mechanizmami zabezpečenia kvality a prediskutované s kľúčovými informátormi, odborníkmi z jednotlivých sektorov a zainteresovanými stranami s rôznymi odbornými znalosťami. Dôležité posolstvá, ktoré vyplynuli z tohto procesu, možno zhrnúť takto:

- Vytvorenie spoločného vzdelávacieho rámca pre viaceré krajiny EÚ je určite cenné a poskytuje dôležité poznatky na podporu budúceho úsilia o zlepšenie zručností v oblasti digitálneho poľnohospodárstva a udržateľného poľnohospodárstva. **Každá krajina má však odlišné prístupy k poskytovaniu odborného vzdelávania a prípravy a vzdelávania na pracovisku (CEDEFOP, 2022), preto je potrebné, aby sa materiál dal prispôbiť a vypracovať v rôznych formátoch, aby sa dal ďalej integrovať do miestnych systémov odbornej prípravy.**



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



- Aj v rámci tej istej krajiny existujú veľké rozdiely v potrebách a zručnostiach poľnohospodárov pochádzajúcich z rôznych poľnohospodárskych výrobných systémov. Tieto rozdiely je potrebné zohľadniť pri prispôsobovaní vzdelávacích materiálov, aby sa skúsenosti s učením prepojili s praxou. **Na poskytnutie materiálu v miestnom kontexte by boli dôležité adaptívne prístupy k vyučovaniu/učeniu.**
- Poľnohospodári potrebujú užívateľsky prívetivé a dostupné funkčné nástroje, softvér a aplikácie na vedenie aktuálnych denných záznamov o poľnohospodárskych podnikoch a tieto nástroje by sa mohli kombinovať s aplikáciami elektronického a m-learningového vzdelávania na podporu nepretržitého procesu vzdelávania v oblasti efektívneho využívania digitálnych zdrojov a udržateľných postupov riadenia.



## O vytvorení podmienok na podporu rozvoja digitálnych poľnohospodárskych zručností

Projekt AgriSmart sa od začiatku realizoval s podporou inštitúcií zameraných na prepojenie praxe, vzdelávania a politik, ako sú [Fondazione Lombardia per l'Ambiente](#) (Taliansko) a [Kompetenčné centrum ekologického poľnohospodárstva v Dolnom Sasku](#) (Nemecko). Táto sieť sa počas trvania projektu rozšírila, čo viedlo k zorganizovaniu seminárov s viacerými zainteresovanými stranami v 6 krajinách s približne 300 účastníkmi; s cieľom šíriť otvorený materiál AgriSmart, uľahčiť jeho prijatie verejnými a súkromnými organizáciami a získať spätnú väzbu na učebné osnovy a podporné vzdelávacie materiály.

Tu sú uvedené hlavné poznatky, ktoré vyplynuli z týchto interakcií:

- Naliehavý dopyt po digitálnych kvalifikovaných pracovníkoch môže byť spôsobený nedostatkom konkrétnych digitálnych pedagógov, ktorí by boli schopní vytvoriť pevnú a



na EÚ zameranú víziu digitálneho poľnohospodárskeho sektora. **Poľnohospodári sa bránia zavádzaniu nových nástrojov a technológií z dôvodu nedostatočnej zrozumiteľnosti a presnosti; na účinné šírenie technologických a poľnohospodárskych poznatkov je potrebné vytvoriť alebo prezradiť základné znalosti o digitálnych postupoch.**

- Na opätovné prepojenie postupov poľnohospodárskeho riadenia, vedeckých inovácií a cieľov udržateľnosti **je dôležité dôkladne zvážiť náklady a prínosy zavedenia digitálnych inovácií a udržateľnejších poľnohospodárskych postupov pre spoločnosti a poľnohospodárov.** Bez jasnosti a motivačných mechanizmov by prechod na digitálne a udržateľné poľnohospodárstvo zostal pomalý a obmedzený.
- Je potrebné zmeniť právne predpisy s cieľom rekvalifikovať pracovníkov a podporiť ich zručnosti uplatniteľné na trhu. **Zatiaľ čo sa spoločnosti pôsobiace v oblasti rozvoja poľnohospodárstva snažia presadzovať ekologické a udržateľné riešenia, je potrebné legislatívne úsilie na objasnenie nákladov a prínosov pre poľnohospodárov a na kvantifikáciu motivácie pre nové poľnohospodárske technológie.** Stratégia odboru EÚ "zamestnanosť, sociálne veci a začlenenie" je prvým komunitárnym krokom v tomto smere.
- **Zásadný význam by mala podpora digitálnych poľnohospodárskych zručností a kompetencií v rámci prístupu celoživotného vzdelávania zameraného na postupné zvyšovanie základných digitálnych zručností a ich prepojenie s vyvíjajúcimi sa udržateľnými poľnohospodárskymi postupmi a politikami.** Ide o zásadný nedostatok, ktorý by bolo potrebné zahrnúť do budúceho úsilia o vypracovanie učebných osnov a vzdelávacích materiálov.

### 3. Závery

V súvislosti s [Európskym rokom zručností](#) Komisia EÚ nedávno prijala dva návrhy odporúčania Rady zamerané na podporu členských štátov a sektora vzdelávania a odbornej prípravy pri



Co-funded by the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union



poskytovaní kvalitného, inkluzívneho a dostupného digitálneho vzdelávania a odbornej prípravy s cieľom rozvíjať digitálne zručnosti európskych občanov. Prvý návrh sa zameriava na vytváranie priaznivých podmienok pre úspešné digitálne vzdelávanie a odbornú prípravu prostredníctvom vhodných riadiacich štruktúr a rámca investícií a prístupov zdola nahor pri navrhovaní odbornej prípravy so zapojením viacerých zainteresovaných strán. Druhý návrh sa zameriava na zlepšenie poskytovania digitálneho vzdelávania a odbornej prípravy na všetkých úrovniach vrátane "ťažko dostupných" skupín.

Prístup prijatý v rámci projektu AgriSmart je plne v súlade s týmito návrhmi a výsledky projektu AgriSmart a získané skúsenosti by mohli podporiť ich budúcu implementáciu v oblasti poľnohospodárstva. V EÚ sme zaznamenali značnú roztrieštenosť prístupov k poskytovaniu vzdelávania a odbornej prípravy v poľnohospodárskom sektore, čo podporuje potrebu koordinovaného riadenia a právnych štruktúr na vytvorenie základných predpokladov na umožnenie účinnej odbornej prípravy a vzdelávania poľnohospodárov v oblasti základných digitálnych zručností v poľnohospodárstve. Odporúčame tiež dôležitosť technických a praktických inovácií pri poskytovaní odbornej prípravy (vrátane digitálneho vzdelávania) a potrebu adaptívnejších prístupov a celoživotného vzdelávania, ktoré spájajú odbornú prípravu s miestnym poľnohospodárskym kontextom a postupmi prostredníctvom WBL.

Celkovo by realizácia týchto návrhov určite mala silný vplyv na transformáciu poľnohospodárskeho sektora, počnúc digitálnym vzdelávaním a odbornou prípravou v oblasti základných digitálnych zručností. Zároveň však poukazujeme na to, že vyplnenie medzery v digitálnych zručnostiach vidieckych poľnohospodárov by bolo nevyhnutným, ale nie postačujúcim krokom na posun poľnohospodárskeho sektora smerom k odolnejším a udržateľnejším cestám. V súlade so SPP EÚ musia byť digitálne inovácie úzko prepojené s nákladovo efektívnymi inováciami v poľnohospodárskych postupoch a stimulačným mechanizmom na ich účinné zavádzanie.



## Odkazy

- CEDEFOP (2017). Definovanie, písanie a uplatňovanie výsledkov vzdelávania - Európska príručka. Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie. <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4156>, Luxemburg, 2017.
- CEDEFOP (2021). Spotlight on VET - 2020 kompilácia: systémy odborného vzdelávania a prípravy v Európe. Luxemburg: Úrad pre publikácie. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/667443>
- EK, Európska komisia (2017). Deskriptory definujúce úrovne v európskom kvalifikačnom rámci (EQF). Získané z <https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page>.
- EK, Európska komisia (2022). DGAgri. "Informačný prehľad - ekologickejšia a spravodlivejšia SPP", <https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2022-02/factsheet-newcap-environment-fairness-en-0.pdf>
- SAGRI, Skills Alliance for Sustainable Agriculture (2017). Dodávka 2.3: Príručka o uplatňovaní EQF/ECVET/EQAVET, 575898-EPP-1-2016-1-EL-EPPKA2-SSA.